

1.01 UDK
323.1(=163.)+327(497.1):(497.2)"1963/1967"
Prejeto 26. 9. 2000

Marijana Stamova*

Makedonsko vprašanje, Tito in Todor Živkov (1963-1967)

IZVLEČEK

Prispevek temelji na primarnih virih, izjavah jugoslovanskih in bolgarskih voditeljev o makedonskem vprašanju. Bolgarsko stališče je bilo sprememba obstoja Ljudske republike Makedonije in ureditev makedonske samozavesti. Stališče je bila podpora podobne makedonske samozavesti v Pirinski Makedoniji (v okviru Ljudske republike Bolgarije). Ta položaj je vodil k razumevanju, da ne bi makedonsko vprašanje pomenilo razpoke v bilateralnih odnosih med dvema komunističima vodstvoma.

Ključne besede: Jugoslavija, Bolgarija, Makedonija, narodno vprašanje, mednarodni odnosi

ABSTRACT

THE MACEDONIAN QUESTION, TITO AND TODOR ZHIVKOV 1963-1967

The Paper, based on primary sources, examines the discussions of the Yugoslavian and the Bulgarian leaders concerning the Macedonian question. The Bulgarian position is reorganization of the existence of the Macedonian People's Republic and the formation of a Macedonian self-conscience. The viewpoint is an support of a similar Macedonian self-conscience in the Pirin region. Those position led to the understanding that the Macedonian question should not blow up the process of the bilateral relations between the two communist governments.

Key words: Yugoslavia, Bulgaria, Macedonia, national question, international relations

---

* Mag., Institut of Balkan Studies, BG-1000 Sofia, Moskovska 45
E-mail: stan@cl.bas.bg

Makedonsko vprašanje se pojavlja kot posledica sklenitve Berlinskega sporazuma (1878), s katerim so "velike sile" prerazporedile svoja vplivna območja na Balkanu. Vprašanje kot poseben aspekt balkanskih medsebojnih odnosov obstaja še danes, ko se vse jasneje kažejo težnje za vključitev v svetovne okvire. V času obeh balkanskih in prve svetovne vojne se problem še bolj izrazito povezuje s politiko treh sosednjih balkanskih držav: Bolgarije, Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (po letu 1918) in Grčije. Po koncu druge svetovne vojne temeljne razprave v zvezi s tem vprašanjem potekajo med "novo" socialistično Bolgarijo in federativno Jugoslavijo zmagovalca vojne Tita. Na koncu je zamisel o južnoslovanski federaciji med dvema državama, s katero naj bi se makedonsko vprašanje "razrešilo" v skupni državni obliki, propadla z nastankom spora med Stalinom in Titom poleti leta 1948.

Do vidnega izboljšanja odnosov med Jugoslavijo in ZSSR z njenimi vzhodnoevropskimi sateliti pride takoj po smrti "očeta narodov" Stalina marca 1953 in po podpisu Beograjske deklaracije junija 1955. Vendar ta spodbuden proces traja samo do konca leta 1957 in začetka leta 1958, ko je Jugoslavija ponovno "žigosana" in izključena od komunističnega "lagerja", to pa z druge strani vodi v novo poslabšanje bolgarsko-jugoslovanskih odnosov in pripelje do ostrih 'spopadov' med stranema v zvezi z makedonskim vprašanjem.

Po XXII. kongresu KPSZ leta 1961 so opazni prvi poskusi sprememb v dotedanji sovražni politiki sovjetske partije do Zveze komunistov Jugoslavije, pa tudi obratno. Do konkretnih korakov za spremembe v tej smeri je prišlo v maju 1962, ko je sovjetski partijski in državni voditelj Nikita S. Hruščov objavil načela nove politike do Jugoslavije, in je ponovno rehabilitiral Tita. Na obisku v Bolgariji istega meseca, je Hruščov odkrito predstavil svoje argumente za "ustanovitev" statusa Jugoslavije kot "socialistične države".¹ Sledil je bliskovit odgovor jugoslovanske strani v letu 1962, ko Jugoslavijo kot uradna gosta obiščeta Leonid I. Brežnjev in Andrej Gromiko.² Proces medsebojnih stikov je razgibal satelite ZSSR, tudi Ljudsko republiko Bolgarijo (LRB).

Na VIII. kongresu bolgarske komunistične partije konec leta 1962 je na čelo državnega in partijskega vodstva prišel Todor Živkov. K zmagi Živkova nad Bolgarom iz Egejske Makedonije Antonom Jugovim, Georgijem Čankovim in Vlkom Červenkovim je izredno veliko pripomogel obisk Hruščova v LR Bolgariji nekaj mesecev pred partijskim kongresom. V tej smeri je bolgarski vodja začel brez-pogojno izvajati politiko "drugega pobratenja" Hruščova s Titovo Jugoslavijo.

Že 25. januarja 1963, ko se je vračal s VI. kongresa GESP, je Todor Živkov mimogrede obiskal tudi Jugoslavijo. Dva visoka funkcionarja LRB in FLRJ sta pogovore ocenila kot dobre in v duhu medsebojnega razumevanja in dobrega sosedstva. Po njunem mnenju je to srečanje postavljalo temelje za bodoči dober dialog na vseh področjih družbenega življenja v obeh državah, pa tudi poskus, da se najde rešitev za sporna vprašanja. Pozornost je vzbudilo izraženo bolgarsko stališče, da "bosta bolgarska vlada in BKP v zvezi z makedonskim nacionalnim

¹ AMVnR, Dokumentacija 1/100/80/1/1. Temovaž, Monako, H. 1963. Tito i satelite.

² AMBnR. Dokumentacija. 1/100/80.

vprašanjem še naprej sledili kurs Dimitrova".³ Obstoječe razlike in zmešnjava v vrstah BKP oziroma stališče v zvezi z makedonskim vprašanjem kot posledico napačne politike visokega partijskega vodstva so zahtevali sklic posebnega plenuma za oblikovanje jasne pozicije o tako postavljenem problemu.

Natančno formulacijo smernic za nadaljnji razvoj makedonskega vprašanja je definiral partijski voditelj Todor Živkov: "Morali bomo javno priznati, ponavljam, ko se bomo domenili z Jugoslovani, ne sedaj, objektivni obstoj makedonske republike in oblikovanje makedonske narodne zavesti, ne moremo pa v nobenem primeru soglašati, da se ta zavest oblikuje, gradi, na protibolgarskem in šovinističnem temelju."⁴ Glede prebivalstva pirinskega dela, je bil Živkov kategoričen: "Gre za del bolgarskega naroda. Tam ni in ne more obstajati nobena makedonska narodnost. Do nobenega oblikovanja makedonske narodne zavesti ne prihaja kot v Vardarski Makedoniji, čeprav smo delovali v tej smeri." Te besede bolgarskega voditelja povsem jasno odkrivajo "priznavanje" napak, storjenih v prejšnjih letih in od katerih se bolgarska stran v bodoče odreka. V tej smeri Todor Živkov nadaljuje: "V bodoče se bomo morali upirati vsem aspiracijam, ne glede od kod le-te prihajajo, posebno pa s strani skopskih voditeljev, da se o tem prebivalstvu govori kot o makedonski narodnosti. Neogibno je aktivno in neprekinjeno utrjevanje bolgarske narodne zavesti tega prebivalstva, ker je tam veliko ljudi "zastrupljenih" in zbeganih". Končno stališče Živkova, ki ga je zavzelo tudi celo partijsko vodstvo, je bilo naslednje: "Nobene potrebe ni, da bi ustvarjali prebivalstvo. Kdor se počuti Makedonec, naj se piše kot Makedonec. Vendar makedonske narodnosti ni ne v pirinskem delu, niti v Belomorski Trakiji, pa tudi ne v naši emigraciji v Kanadi ali ZDA. Objektivno zgodovinsko se samo v Vardarski Makedoniji oblikuje makedonski narod."⁵

To stališče se je zasukalo v partijski politiki, ki se je nanašala na makedonsko vprašanje in se v naslednjih letih neprekinjeno ponavljala po eni ali drugi marksistično-leninistični formuli za razvoj nacionalnega vprašanja. Todor Živkov si je zadal nalogo, da je vodil linijo za boj proti "potvarjanju zgodovine našega naroda, vendar ne s pomočjo razvnanja sporov, ampak s pomočjo njihove objektivne predstavitve."⁶

Prvi resen pogovor po "posebnem marčevskem plenumu" Politbiroja CK BKP med dvema sosednjima državama sta vodila član Izvršnega biroja in sekretar CK ZKJ Veljko Vlahović in bolgarski veleposlanik v Beogradu Grudi Atanasov. V njunem pogovoru 23. maja 1963 sta najbolj poudarjena dva problema: kitajsko-jugoslovanski odnosi, zaradi neprekinjenih napadov Kitajske na SFRJ in jugoslovansko vodstvo; drugi problem se je nanašal na bilateralne bolgarsko-jugoslovanske odnose. Bolgarski veleposlanik je poudaril, da se ponavlja objavljane nenaklonjenih člankov v časopisih "Borba" in "Nova Makedonija", jugoslovanski odgovor pa je bil, da ne gre za linijo centralnega jugoslovanskega vodstva, ampak za delo določenih ljudi, ki poskušajo ponovno rušiti težko dosežene dobre medsebojne odnose.⁷

³ St. Larrabee: *The Bulgarian Politics of Conformity - Problem of Communism*, VII-VIII, 1972, p. 43; St. Palmer, R. R. King: *Yugoslav Communism and Macedonian Questions*, 1971, p. 191.

⁴ St. Palmer, King, nav. d., str. 191-192. *Rabotničko delo*, 26. 1. 1963, št. 26, str. 1.

⁵ CDA, f. 1-b, op. 5, a.e. 567, l. 285-287.

⁶ Prav tam, a.e. 568, l. 268.

⁷ Prav tam, op. 51, a.e. 209, l. 4.

Proti koncu leta 1963 in v letu 1964, do VIII. kongresa ZKJ, se v jugoslovanskem vodstvu v ospredju pojavijo razprave v zvezi z idejno-notranjimi problemi v partiji. Proces normalizacije bolgarsko-jugoslovanskih odnosov je potrjen z vabilom, da se bolgarska delegacija s Stankom Todorovim udeleži jugoslovanskega partijskega kongresa.⁸

Posebno zanimiv za bolgarsko stran je bil na tem kongresu govor Tita v zvezi z narodnostnimi manjšinami zunaj jugoslovanskih meja: "Manjšine v sosednjih državah ne smejo biti ločene - kot z zidom namesto državne meje - od svojega etničnega telesa, ampak jim se mora dati možnost za vse svobodnejše povezovanje s svojim narodom, da se uresniči sodelovanje in zблиževanje med narodi in deželami." V tej smeri gre tudi Resolucija ZK Makedonije, v kateri piše: "V skladu s svojimi načelnimi stališči o narodnostih, ki živijo v naši deželi, si bo ZKM vedno prizadevala za demokratičen tretman makedonske narodnostne manjšine v sosednjih deželah".⁹

Svojevrstna priprava na srečanje Tito-Todor Živkov jeseni leta 1965 je bil obisk državnega sekretarja za zunanje zadeve SFRJ Koče Popovića januarja 1965 v Bolgariji, na povabilo bolgarskega ministra za zunanje zadeve Ivana Baševa. Na tem srečanju sta ugotovila, da se bilateralni odnosi odvijajo v smeri vsestranskega izboljšanja. Na pobudo Jugoslovancev je bilo predmet pogovorov tudi makedonsko vprašanje. Splošno mnenje je bilo, da to vprašanje brez dvoma obstaja, vendar zaradi zgodovinske resnice ni treba znanstvenim in kulturnim delavcem preperečevati raziskav, seveda pa naj te publikacije ne bi bile usmerjene proti eni ali drugi deželi in naj ne bi ovirale izboljšanja odnosov med državama.¹⁰

Dogodek leta 1965 v jugoslovansko-bolgarskih odnosih je bil brez dvoma uradni obisk predsednika SFRJ in generalnega sekretarja ZKJ Josipa Broza Tita v Bolgariji od 22. do 29. septembra. Ta obisk je bil med ostalim tudi posledica notranjih težav v Jugoslaviji po nacionalističnih izpadih Aleksandra Rankovića in spora s Titom. Temeljni poudarki pogovorov se lahko formulirajo v nekaj točkah: 1. uspeh v gospodarskem sodelovanju med dvema državama; 2. izboljšanje odnosov med balkanskimi državami; 3. izboljšanje partijskih vezi; 4. stališča dveh dežel v zvezi z makedonskim vprašanjem.

Tito je prvi sprožil makedonsko vprašanje, ko je izjavil: "Pirinski del naj bo vez med Bolgarijo in Jugoslavijo, ne pa vzrok za konflikt med nami. To smo dolžni Makedoncem." Odgovor Živkova v tej smeri je: "Mi vodimo marksistično-leninistično politiko oziroma kakor se kdo počuti, tako naj se deklarira. Moramo ostati na stališču, da, če nam stanje uide iz rok, je nacionalizem nekaj nevarnega."¹¹ Tito je vztrajno zastopal idejo, da "razni zgodovinarji in teoretiki ne smejo razvzemati makedonskega vprašanja, ker ima nacionalizem na Balkanu zelo stare korenine. Za določen čas ga je moč zaustaviti, potem pa se ponovno rodi". Z druge strani pa je Živkov menil, da "je za makedonsko vprašanje nujno potrpljenje, brez diskriminacije tistih, ki se imajo za Bolgare in imajo bolgarsko nacionalno čustvo, reševanje makedonskega vprašanja pa je dolg proces".¹² Na koncu

⁸ Prav tam, a.e. 211, l. 16

⁹ Prav tam, l. 24-26.

¹⁰ Prav tam, a.e. 486, l. 112.

¹¹ Prav tam, op. 34, a.e. 133, l. 61-63.

¹² AMVnR, op. 25, op. 115, a.e. 2831, l. 108-109.

pogovorov je Todor Živkov zmanjšal napetost, ki je izhajal iz razprave, z besedami: "Ne bolujemo od manije, da bi postali vodeča sila na Balkanu in da bi reševali vsa balkanska vprašanja. Sploh ne."¹³

Na skupni seji CK BKP, Ministrskega sveta in Stalnega predstavništva BZNS oktobra 1965 je Živkov predstavil osnovne razprave med bolgarsko in jugoslovansko stranjo pri Titovem obisku LRB. "Kar zadeva makedonsko vprašanje, moram povedati, da - ko je bilo le-to postavljeno s strani Jugoslovanov - smo na srečanju dveh delegacij in na srečanju, ki sem ga imel s Titom, prav tako tudi na srečanju Mitka Grigorova z Vidojem Smilevskim, še enkrat pojasnili naše stališče, izrečeno že pri mojem obisku v Beogradu. Poudarili smo: prvič - da proces oblikovanja makedonske narodne zavesti v makedonski republiki v dobri meri poteka na antibolgarski osnovi; drugič - v blagojevgradskem okrožju ne teče nikakršno spreminjanje nacionalne zavesti prebivalstva, zamenjava osebnih izkaznic pa je postopek, ki teče v celi Bolgariji za vse državljane; tretjič - tudi v SR Makedoniji bi morala obstajati svoboda v tem smislu, da bi lahko tudi tamkajšnje prebivalstvo svobodno izkazovalo svojo narodno zavest in nacionalno čustvo; četrtrič - znanstvenikom je treba dati možnost, da vestno, na temelju objektivnih zgodovinskih dejstev, dokumentov in analiz izvajajo zaključke; petič - s Titom v celoti soglašava, da ni potrebno več razvnamati makedonskega vprašanja in da mi kot partijsko in državno vodstvo ne smemo več dovoliti, da se z njegovo pomočjo zastruplja atmosfera med našima dvema državama in partijama.¹⁴

Kot je razvidno, na tem srečanju niso bili doseženi nikakršni bistveni rezultati in spremembe v politiki dveh dežel v zvezi z makedonskim vprašanjem.

Do dveh zelo pomembnih dogodkov v letu 1966 je prišlo pred naslednjim srečanjem vrha Tito - Todor Živkov. Gre za pogovore med Živkovim in Leonidom Brežnjevom v Sofiji in med Titom in Brežnjevom v Beogradu septembra leta 1966. Srečanje med T. Živkovom in L. Brežnjevom od 19. do 22. novembra 1966 je izredno pomembno, ker je bolgarska stran izrazila svoje mnenje v zvezi z odnosi z Jugoslavijo in žgočim makedonskim vprašanjem in, seveda, stališče ZSSR.

Na koncu je Živkov poudaril naslednje: "V naših odnosih z Jugoslavijo obstaja t.i. makedonsko vprašanje. Mi skušamo delovati razumno. To ne more biti ovira za izboljšanje našega sodelovanja. Seveda pa soglašamo z vami, da je treba zadolžiti Jugoslavijo (...) Mi nimamo indikacij, da se tam vzpostavlja kapitalizem, kot trdijo Albanci (...) Treba je govoriti z njimi, jim povedati. Tito se je pred menoj osebno pritoževal, da so v deželi težave, odpor do politike, ki jo izvaja, pa tudi pritisk na vodstvo s strani Makedoncev. Ko sva se pogovarjala o makedonskem vprašanju, mu je prišepetaval Krste Crvenkovski." Priporočilo Brežnjeva bolgarskemu vodji je bilo, da "če se odrine Jugoslavija, bi to koristilo samo ZDA".¹⁵

Konec leta 1966, ob vrnitvi s kongresa Madžarske delavske socialistične partije (MDSP) v Budimpešti, je prišlo do naslednjega srečanja Todora Živkova s Titom, na katerem se je z jugoslovanskim vodstvom pogovarjal o različnih vprašanjih.

Samo dejstvo, da je bil v bilateralne pogovore vključen tudi Krste Crvenkovski, je jasno kazal jugoslovanski namen, da se kot osnovni poudarek v zahtevah ponovno postavi makedonsko vprašanje. V tem smislu je Tito poudaril: "Kar zadeva

¹³ CDA, fasc. 1-b, op. 34, a.e. 15, l. 70.

¹⁴ Prav tam, l. 39.

¹⁵ Prav tam, a.e. 43, l. 82-83.

Makedonijo - točno je, da je to vprašanje same Makedonije", vendar poudarja, da gre "obenem tudi za jugoslovansko vprašanje, o katerem ima jugoslovanska stran pravico povedati, če soglašajo s stališči v zvezi z njim ali ne". V svojem govoru se je

Crvenkovski zadržal na dejstvu, da "makedonska nacija obstaja ne glede na to, ali jo kdo priznava ali ne. Ravno v svoji državi le-ta nahaja svoje potrjevanje, ki je ne samo politično ampak tudi znanstveno." Makedonski voditelj omenja tudi vprašanje Makedoncev v Bolgariji, konkretno v blagojevgradskem okrožju, ko analizira tri popise prebivalstva v letih 1946, 1956 in najpresenetljivejšega v letu 1965, ko Makedonci "naenkrat", samo v desetih letih, "izginejo" iz LR Bolgarije. V ekspezeju je Crvenkovski tudi potrdil dejstvo, da v Makedoniji popolnoma podpirajo dve načeli ZKJ: prvič, da morajo manjšine biti mostovi za spoznavanje kulture in povezovanje narodov, ne pa jabolko razdora in drugič, da postavitve vprašanja manjšin na dnevni red ne pomeni, da se postavlja vprašanje spremembe meja.

Bolgarski odgovor Todoru Živkova je bil povezan z željo, da vprašanja ni treba umetno razvneti, ker to ne bi bilo koristno za nobeno od obeh držav. Živkov je branil pravilno linijo, ki jo je sprejel CK BKP v zvezi z makedonskim vprašanjem na marčevskem plenumu leta 1963, ki jo potrjujejo "doseženi zgodovinski rezultati". Prvič, pri zadnjem popisu prebivalstva v blagojevgradskem okrožju je prebivalstvo, kot rezultat te linije, lahko svobodno izkazalo svojo bolgarsko narodnost in samo 0,4% se jih je opredelilo za Makedonce. Drugič, proces asimilacije v makedonski republiki, v Vardarski Makedoniji je treba prekiniti.¹⁶

Na osnovi pozitivnega razvoja bolgarsko-jugoslovanskih odnosov je veliko in upravičeno zanimanje bolgarskega partijskega vodstva povzročilo poročilo namestnika ministra za zunanje zadeve v letu 1967 oziroma osnovne tendence in smernice proti Zahodu in njihova antibolgarska propaganda v letu 1966.

V zahodnem tisku so poudarjali, da je zблиževanje Bolgarije z Jugoslavijo hladnejše kot so bili takrat odnosi Jugoslavije z drugimi socialističnimi državami. Pri analizi odnosov LR Bolgarije z Jugoslavijo in Grčijo se zelo pogosto komentira makedonsko vprašanje, ko se odkrito zastopa stališče, da je "makedonska nacija razdeljena med tri države in da med njimi obstaja protislovnost. Danes več kot milijon Makedoncev živi v Jugoslaviji, 180 tisoč v Bolgariji in 40 tisoč v Grčiji." Zahodnonemška revija *Der Spiegel* piše: "Želja naroda, razdeljenega na tri dele, za združitev je vžigalna vrstica soda smodnika - Balkana".¹⁷

V letu 1967 so LR Bolgarijo obiskale tri delegacije SFRJ; vodili so jih Krste Crvenkovski, Miloš Minić in Edvard Kardelj. Največje zanimanje je povzročilo srečanje visokega vodstva BKP na čelu s Todorom Živkovom s predsednikom Zveze komunistov Makedonije Krstom Crvenkovskim v Sofiji maja 1967. Le-to je dalo nove smernice v sporu glede trnovega makedonskega vprašanja. V začetku svojega govora je Crvenkovski "opravičeval" različne probleme v SFRJ s tem, da gre za večnacionalno skupnost, v kateri je potrebnih veliko naporov za upravljanje. Makedonski partijski vodja je potem pozitivno ocenil izjavo vodstva BKP, da ostaja na stališčih Dimitrova in priznava zgodovinsko dejstvo - ustanovitev SR Makedonije in formiranje makedonske nacije. "Želja" Crvenkovskega je bila nadaljnje izboljšanje stanja in odstranitev nezaupanja in zato

¹⁶ Prav tam, a.e. 49, l. 74-76.

¹⁷ Prav tam, op. 40, a.e. 95, l. 89.

je zahteval, da bolgarska stran javno prizna makedonsko republiko, makedonsko nacijo in makedonski jezik.

T. Živkov pa je zastopal stališče, da makedonsko vprašanje ne bi smelo biti zunaj splošnih bolgarsko-jugoslovanskimi interesov: "Zgodovinsko dejstvo je, da

makedonska socialistična republika obstaja v okviru SFRJ - vendar se bolgarski vodja ne more strinjati, "da se makedonska narodna zavest razvija na antibolgarskem temelju". Crvenkovski je na eni strani smatral, da se državi ne smeta mešati v odločitve notranjih vprašanj, na drugi pa je izražal naslednje stališče: "Ne moremo ostati ravnodušni do Makedoncev v blagojevgradskem okrožju. Težko bi sprejeli dejstvo, da je bilo leta 1965 v Bolgariji 180.000 Makedoncev, sedaj pa jih ni."

Na to izjavo jugoslovanske strani je Živkov samozavestno odgovoril: "Mi smo za formiranje in okrepitev makedonske nacije na temelju demokratičnih načel - da se vsakdo deklarira tak, kakršen je."

Stališče bolgarske partije v zvezi z makedonskim vprašanjem je v celoti izrazil Boris Velčev, ki je zahteval: prvič, da se dá izjava, da obstaja Republika Makedonija; drugič, da se dogovorimo, da se ne dovoli več ponorejanja zgodovinskih dejstev s strani obeh dežel; tretjič, v Bolgariji je prebivalstvo s silo primorano, da se izjasni za Makedonce. Bolgarski predstavnik je na koncu menil, da je treba pripraviti splošni temelj, da se obvesti javnost v Pirinski Makedoniji in v SR Makedoniji in da se le-ta izjasni tako, kot se počuti in šele tedaj naj se pojavijo zgodovinarji s svojimi mnenji o tem, kdaj se pravzaprav začne oblikovanje "makedonske nacionalne zavesti". Priporočilo Živkova je bilo, "da se Makedonija iz jabolka razdora pretvori v člen, ki bo združeval interese obeh držav. Predstavniki obeh dežel so se sporazumeli, da bodo o pogovorih obvestili javnost s pomočjo tiska, s posebnim poudarkom na razpravah o makedonskem vprašanju."¹⁸

Mesec dni pozneje, junija 1967 v Beogradu, sta se ponovno, že četrto od leta 1963, srečala partijska in državna voditelja Tito in Živkov. V pogovorih sta največ pozornosti posvetila naslednjim vprašanjem: 1. poslabšanje mednarodnega stanja. 2. izboljšanje mednarodnega sodelovanja in razširitev trgovskih in kulturnih vezi med LR Bolgarijo in SFRJ. Poudarjeno je bilo, da je bila v letu 1960 menjava blaga komaj 16 milijonov dolarjev, v letu 1967 pa že 60 milijonov dolarjev; izraženo je bilo zadovoljstvo zaradi razširitve sodelovanja med BKP in ZKJ.

Todor Živkov je svoj govor zaključil s spornim makedonskim vprašanjem in omenil dogovorjene obveznosti, ki jih je prevzela bolgarska stran na pogovorih z jugoslovansko v Sofiji, ki jo je vodil Krste Crvenkovski. Razrešitev tega vprašanja, ki je dediščina preteklosti, naj se ne bi umetno prenapenjalo. Titovo mnenje, ki se ni razlikovalo od mnenja Crvenkovskega je, da se to vprašanje ne postavlja v ospredje v medsebojnih odnosih med dvema državama."¹⁹

V obdobju med leti 1963 in 1967 prijateljski bolgarsko-jugoslovanski odnosi niso utrpeli škode niti takrat, ko sta se Tito in Živkov pokazala nesposobna za doseganje vzajemnega soglasja o razrešitvi makedonskega vprašanja. Naključni iz-

¹⁸ Prav tam, op. 34, a.e. 56, l. 53-58. Krste Crvenkovski Vo odbrana na makedonskata kauza. Skopje 1989, str. 13-53.

¹⁹ CDA, f. 1-b, op. 34, a.e. 58, l. 8; AMBnR, op. 25, d. 25, d. 115, a.e. 2831, l. 111.

bruhi glede Makedonije niso bili vzrok za motenje sicer dobrih medsebojnih odnosov.

Ugotovimo lahko, da je kljub dobrim namenom v medsebojnih odnosih Makedonija v načelu ostala dejavnik provokacije med sosednjima državama v navedenem obdobju. Zato so, ne po naključju, besede, ki jih je izrekel bolgarski car Simeon II. ob obisku emigracije v Kanadi leta 1966,²⁰ da so "Makedonci večji Bolgari od samih Bolgarov", končno zmotile duševni mir bolgarskega partijskega vodstva oziroma politike, ki jo je vodilo do takrat in še naprej v zvezi z makedonskim vprašanjem.

To, kar je sledilo od konca leta 1967, je obdobje plim in osek v bilateralnih odnosih in jasno odkriva zapletenost problema "Makedonija".

Marijana Stamova

THE MACEDONIAN QUESTION, TITO AND TODOR ŽIVKOV (1963-1967)

S u m m a r y

The Macedonian question arose as a consequence of the Berlin agreement (signed in 1878) by means of which the 'great powers' redistributed their areas of influence in the Balkans. The question, as a specific aspect of the mutual relations between the Balkan countries, is still topical today, with its new features becoming increasingly evident.

After the end of the Second World War, fundamental discussions regarding this question began between the socialist Bulgaria and the federal Yugoslavia. In the end, the proposed idea to resolve the Macedonian question - that of a federation between the two southern Slav nations - failed due to the conflict between Stalin and Tito in Summer 1948. A considerable improvement in the relations between Yugoslavia and the Soviet Union with its Eastern European satellites came after Stalin's death in March 1953 and the signing of the Belgrade declaration in June 1955. This encouraging process lasted only until the beginning of 1958, when Yugoslavia was once again 'stigmatized' and expelled from the Communist camp, which led to a fresh deterioration in the Yugo-Bulgarian relations and a sharp confrontation with regards to the Macedonian question. In 1961, after its Twenty-second Congress, the Soviet Communist Party began showing the first signs of change in its hitherto hostile policy towards the Communist Alliance of Yugoslavia (CAY). In May 1962, Nikita Khrushchev, the Soviet Party and State leader, published the principles of a new policy towards Yugoslavia.

The process of re-establishing contacts between the countries put the Soviet satellites, including Bulgaria, in motion. At the Eighth Congress of the Bulgarian Communist Party, held at the end of 1962, Todor Živkov became a new Party and State leader. This brought about new relations between the two countries, also regarding the Macedonian question. The contacts between the Party and State leaders of the two neighboring countries strengthened and, in September 1965, Josip Broz - Tito, the SFRY President and the ACY Secretary General, visited Bulgaria. His view on the Macedonian question was that Pirin Macedonia, as a part of Bulgaria, should become a link rather than the cause of conflict between the two countries.

Živkov presented the Bulgarian position on this matter in October 1965, whereby he accused the Yugoslav side of shaping the national awareness in the Republic of Macedonia on a predominantly anti-Bulgarian basis, while denying any negative attitude of the Bulgarian state towards the Pirin Macedonians. He did, however, agree with Tito that there was no need to further aggravate the Macedonian question.

At their fourth meeting after 1963, in Belgrade in June 1967, the two State and Party leaders focused on the improvement of international cooperation and a further expansion of the economic and cultural links between the People's Republic of Bulgaria and the SFRY. The friendly relations between Yugoslavia and Bulgaria remained unspoiled throughout the period between 1963 and 1967, even after Tito and Živkov failed to reach an agreement on how to resolve the Macedonian question. Occasional

²⁰ CDA, f. 1-b, op. 51, a.e. 851, l. 6.

---

minor outbursts of discontent were unable to spoil otherwise good relations. Good intentions notwithstanding, the question remained a factor of provocation between the countries.